

ศึกษาแนวทางการปรับตัวของพระพุทธศาสนา
เพื่อให้พ้นวิกฤตในสังคมไทยปัจจุบัน
A Study Of Approaches To Buddhist Adaptation
For Overcoming Contemporary Crises In Thai Society

พระมหาพลสิทธิ์ วาสวตมโน (ขวัญเมือง)

Phramaha Phasit Wangsawatthano (Khwanmueang)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Email: Phongphat8836@gmail.com

Received: July 21, 2026

Revised: August 10, 2026

Accepted: August 14, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาปัจจัยที่นำไปสู่วิกฤตของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน (๒) เพื่อศึกษาวิธีการปรับตัวของพระพุทธศาสนาเพื่อให้พ้นวิกฤตในสังคมไทยปัจจุบัน (๓) เพื่อเสนอแนวทางการปรับตัวของพระพุทธศาสนาเพื่อให้พ้นวิกฤตในสังคมไทยปัจจุบัน เป็นการศึกษเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๖ รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูล เขียนเชิงสังเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่นำไปสู่วิกฤต ๔ ด้าน ประกอบด้วย ด้านบุคคล ด้านการบริหาร ด้านการศึกษา ด้านวัตถุ ด้านเทคโนโลยี ด้านการเผยแพร่ ด้านการเงินของวัด ด้านภาครัฐ และปัจจัยนอกศาสนา วิธีการปรับตัวเพื่อให้พ้นวิกฤตในสังคมไทยปัจจุบัน ๕ ด้าน ประกอบด้วย การปฏิรูปการปกครองและกระบวนการยุติธรรม การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และระบบพี่เลี้ยง การบริหารจัดการเชิงระบบและธรรมาภิบาลดิจิทัล การปฏิรูปการศึกษาและพัฒนาจิตใจ การสร้างพันธกิจทางสังคมและชุมชนสัมพันธ์ แนวทางการปรับตัว ๕ แนวทาง ประกอบด้วย แนวทางที่ ๑ พื้นฟูความบริสุทธิ์และยกระดับมาตรฐาน การอุปสมบท ศาลเฉพาะทางและการไต่สวนเชิงรุก การป้องกันระบบพรรคพวกและการกระจายอำนาจผ่านระบบคณะกรรมการ แนวทางที่ ๒ พื้นระบบนิเวศ ๕ ปี ปรับทัศนคติก่อนอุปสมบท เสริมสร้างสัมมาทิฐิผ่านระบบพี่เลี้ยง การเสริมสร้างความเข้าใจในสมณสาธูปให้เท่าทันโลกสมัยใหม่ผ่านระบบ พี่เลี้ยง สร้างเส้นทางวิชาชีพสงฆ์ตามความถนัด สร้าง Career Path เพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากร สร้างศาสนทายาทต้นแบบเพื่อรองรับการทำงาน พัฒนาการสื่อสารและกิจกรรมธรรมะตามช่วงวัย แนวทาง

ที่ ๓ จัดตั้งคณะกรรมการภายนอกและการดูแลความเสี่ยงทางไซเบอร์ เกณฑ์มาตรฐานสมณสาธูป และการตรวจสอบภาคประชาชน ปฏิรูปวัฒนธรรมองค์กรสู่ความเป็นหมู่คณะและมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน สร้างระบบบริหารความเสี่ยงและการบูรณาการเครือข่ายความร่วมมือ แนวทางที่ ๔ พื้นแก่ธรรม ด้านกระแสนวัตกรรมและนวัตกรรม ปฏิรูปหลักสูตรศาสนศึกษาเชิงระบบและการบูรณาการธรรมกับการทำงาน ยกกระตือรือร้นกลางการเผยแผ่เชิงรุก แนวทางที่ ๕ การฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน สร้างระบบสาธารณสงเคราะห์เชิงรุกและสร้างภาคีเครือข่ายเพื่อการพัฒนาชีวิต บทบาทกัลยาณมิตร ทางใจ

คำสำคัญ: วิกฤตของพระพุทธศาสนา; การปรับตัวของพระพุทธศาสนา; แนวทางการปรับตัว เพื่อให้พ้นวิกฤตของพระพุทธศาสนา

Abstract

This thesis aimed: (1) to study the factors contributing to the crisis of Buddhism in contemporary Thai society; (2) to study adaptive strategies employed to address this crisis; and (3) to propose guidelines for the adaptation of Buddhism in overcoming the crisis in contemporary Thai society. The study adopted a qualitative research approach based on in-depth interviews with six key informants and then data were analyzed using descriptive analysis respectively.

The research findings showed nine major factors contributing to the crisis of Buddhism in contemporary Thai society: personnel, administration, education, materialism, technology, Buddhist propagation, temple financial management, governmental factors, and external influences. The study further identified five key dimensions of adaptation: governance and judicial reform; human resource development and mentoring systems; systematic management and digital governance; educational reform and mental cultivation; and the enhancement of social missions and community engagement. The proposed adaptation guidelines comprise five major approaches. First, institutional reform should focus on restoring the purity of the Sangha by raising ordination standards, strengthening judicial mechanisms, preventing patronage systems, and decentralizing authority through committee-based administration. Second, monastic development should emphasize revitalizing the five-year *Nissaya* training system, promoting appropriate pre-ordination attitudes, strengthening *Sammādiṭṭhi* (Right View)

through mentoring, improving understanding of monastic conduct in contemporary society, developing career pathways according to individual aptitudes, cultivating exemplary Buddhist successors, and enhancing Dhamma communication for diverse age groups. Third, organizational management should establish external oversight mechanisms, cybersecurity risk management systems, standards of accountability, collaborative organizational cultures, and integrated risk management networks. Fourth, educational reform should restore the essence of the Dhamma, counteract religious commercialism and materialism, systematically improve Buddhist education curricula, integrate Buddhist principles into everyday life, and strengthen proactive Buddhist propagation. Finally, community engagement should reinforce relationships between temples and local communities, expand proactive public welfare systems and partnership networks, and promote the role of *Kalyāṇamitta* (spiritual friendship) in sustainable Buddhist development.

Keywords: Crisis of Thai Buddhism; Buddhist Adaptation; Adaptation Guidelines for Addressing the Crisis of Buddhism

บทนำ

พระบรมศาสดาได้ทรงวางรากฐานแห่งพระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ เพื่อให้พระธรรม คำสอน ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน หลังจากการตรัสรู้ของพระพุทธองค์ ได้ทรงเริ่มประกาศศาสนาแก่ปัญจวัคคีย์ ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นของทฤษฎีด้านการสื่อสาร เพราะพระพุทธองค์ทรงเลือกใช้วิธีการแสดงธรรมอย่างเหมาะสม กับภูมิธรรมของผู้ฟัง โดยทรงแสดงธรรมจกกับปวัตตนสูตร^๑ ด้วยเหตุผลและหลักการที่เข้าใจง่ายต่อผู้ฟัง ณ ขณะนั้น ต่อมาเมื่อมีพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก รวม ๖๑ องค์ พระพุทธองค์ทรงส่งสาวกออกไปประกาศ ศาสนาในทิศต่างๆ โดยตรัสว่า ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่หยาตมุนษย อย่าไปโดยทางเดียวกัน สองรูป^๒ นับเป็นกลยุทธ์สำคัญในการปรับตัว เพราะเป็นการขยายขอบเขตของการเผยแผ่ธรรมะจาก ศูนย์กลางไปสู่ภูมิภาคต่าง ๆ ทำให้คำสอนของพระพุทธองค์ถูกส่งต่อไปอย่างทั่วถึง จะเห็นได้ว่าการ ปรับตัวของพระพุทธศาสนาเพื่อให้พันวิฤตนั้น มีมาแต่สมัยพุทธกาล

^๑ ดุราลัยเถียรใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๑๘/๒๐-๒๕.

^๒ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

เมื่อกล่าวถึงปัญหาในพระพุทธศาสนาไทยปัจจุบันถือเป็นประเด็นสำคัญที่ส่งผลต่อภาพลักษณ์และศรัทธาของประชาชนต่อสถาบันสงฆ์ โดยเฉพาะกรณีที่พระภิกษุจำนวนหนึ่งประพฤติผิดพระธรรมวินัยทั้งในด้านพฤติกรรมทางเพศและความสัมพันธ์กับสีกา ซึ่งปรากฏเป็นข่าวในสื่อมวลชนอยู่บ่อยครั้ง เช่น กรณี ๑๓ พระผู้ใหญ่สีกาพัวพันสีกากอล์ฟ^๓ เจ้าอาวาสวัดดังชัยนาท ๒ พระลูกวัด มั่วเสพยาคาฤกั คั่นเจอยาบ้า^๔ เหตุการณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างของระบบการคัดเลือก อบรม และกำกับดูแลพระภิกษุสามเณรภายในคณะสงฆ์

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาปัจจัยที่นำไปสู่วิกฤตของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน และวิธีการปรับตัวของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน เพื่อเสนอแนวทางการปรับตัวในเรื่องเหล่านั้น เพื่อให้พ้นวิกฤตในสังคมไทยปัจจุบัน สะท้อนปัญหาเพื่อการมองเห็นว่าปัจจุบันพระพุทธศาสนา กำลังประสบปัญหาใหม่ ๆ ในเรื่องใด และเสนอแนวทางการแก้ปัญหา

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาปัจจัยที่นำไปสู่วิกฤตของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน
๒. เพื่อศึกษาวิธีการปรับตัวของพระพุทธศาสนาเพื่อให้พ้นวิกฤตในสังคมไทยปัจจุบัน
๓. เพื่อเสนอแนวทางการปรับตัวของพระพุทธศาสนาเพื่อให้พ้นวิกฤตในสังคมไทยปัจจุบัน

วิธีการดำเนินการวิจัย

๑. รูปแบบการวิจัย การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการใช้การรวบรวมข้อมูลผ่าน (๑) การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ตำราวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (๒) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบบสัมภาษณ์มีลักษณะเป็นแบบกึ่งโครงสร้าง ซึ่งประกอบด้วยข้อคำถามที่ปลายเปิด เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระและเจาะจงในประเด็นวิกฤตพุทธศาสนาและการปรับตัว

^๓ ทีมข่าวเฉพาะกิจ, ๑๓ พระผู้ใหญ่ “สีกา” พัวพันสีกากอล์ฟ “ซันเทพ” มากสุด ๖ รูป, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th/news/society/2871345> [๑๙ กรกฎาคม ๒๕๖๘].

^๔ เสือม! รวบเจ้าอาวาสวัดดังชัยนาท- ๒ พระลูกวัด มั่วเสพยาคาฤกั คั่นเจอยาบ้าเพียบ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://ch3plus.com/news/social/morning/450567> [๒๙ ตุลาคม ๒๕๖๘].

๓. การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย โดยมีลำดับขั้นตอนดังนี้ (๑) การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งข้อมูล ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ บทความวิชาการ รายงานการวิจัย และสื่อสารสนเทศที่เกี่ยวข้อง (๒) การเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลปฐมภูมิผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

๔. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยมีขั้นตอนคือ (๑) การเตรียมและตรวจสอบข้อมูล (๒) การสร้างรหัสข้อมูล (Coding) เพื่อจำแนกประเด็นหลักและประเด็นรอง (๓) การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคการเปรียบเทียบข้อมูลอย่างต่อเนื่องระหว่างทัศนะของผู้เชี่ยวชาญกับหลักธรรม ทฤษฎี และแนวคิด เพื่อสร้างคำอธิบายเชิงเหตุผล และ (๔) การสรุปผลและนำเสนอด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ประกอบการยกตัวอย่างคำพูดอ้างอิงเพื่อยืนยันความเที่ยงตรง

๕. ขอบจำกัดของการวิจัย (๑) ด้านแหล่งข้อมูล ผลการวิจัยสะท้อนทัศนะจากผู้เชี่ยวชาญ ระดับมหภาค (นักวิชาการและพระสงฆ์) จึงอาจไม่ครอบคลุมมุมมองของพุทธศาสนิกชนระดับรากหญ้าหรือบริบทวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น (๒) ด้านเงื่อนไขเวลา ข้อมูลจำกัดอยู่บนฐานปรากฏการณ์ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๖๗ - ๒๕๖๘ (๓) ด้านการเข้าถึงข้อมูล ข้อจำกัดด้านภารกิจของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทำให้ต้องดำเนินการเก็บข้อมูลภายใต้เงื่อนไขเวลาที่จำกัด โดยมีการสอบถามจากแหล่งเอกสารอื่นร่วมด้วย (๔) การนำไปใช้ประโยชน์ ผลการวิจัยนำเสนอแนวทางเชิงนโยบายในภาพรวม การประยุกต์ใช้ในพื้นที่หรือวัดที่มีความเฉพาะตัวสูง จำเป็นต้องพิจารณาปัจจัยแวดล้อมเฉพาะถิ่นเพิ่มเติม

ผลการวิจัย

๑. ปัจจัยที่นำไปสู่วิกฤตของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน

ปัจจัยที่นำไปสู่วิกฤตของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน ที่ผู้วิจัยได้ค้นพบด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก จากนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา โดยค้นพบปัจจัยที่นำไปสู่วิกฤตของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบันอยู่ ๙ ด้าน ดังต่อไปนี้

๑) ปัจจัยด้านบุคคล

ปัจจัยด้านบุคคลถือเป็นจุดเริ่มต้นของวิกฤตที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายในและภายนอก โดยมีประเด็นสำคัญดังนี้ (๑) ปัจจัยภายใน (สถาบันสงฆ์) พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของพระสงฆ์บางรูปได้ทำลายสมณสาธิตและศรัทธาของประชาชน ประกอบกับปัญหาคุณภาพไม่สอดคล้องกับปริมาณ ที่องค์กรขาดบุคลากรคุณภาพจริงในการปฏิบัติงาน รวมถึงการละเลย ระบบบิณฑบาต หรือการอบรม พระนวกะตามหลักพระวินัย ทำให้ขาดการกำกับดูแลที่เข้มงวดจนส่งผลเสียในระยะยาว (๒) ปัจจัยภายนอก (สังคมและคนรุ่นใหม่) ความสัมพันธ์ระหว่างวัดและประชาชนลดน้อยลง โดยเฉพาะ

ในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ตั้งคำถามต่อหลักธรรมในเชิงนามธรรม ประกอบกับการเปลี่ยนโครงสร้างสังคมสู่ครอบครัวเดี่ยว ที่ผู้ปกครองลดบทบาทการนำบุตรหลานเข้าวัด ส่งผลให้การถ่ายทอดองค์ความรู้ทางพุทธศาสนาภายในครอบครัวขาดช่วงลง (๓) ปัจจัยร่วม (จุดเปราะบางร่วมกัน) ปัญหาที่เกิดจากทั้งฝ่ายสงฆ์และฆราวาส ได้แก่ การยึดติดวัตถุมงคล ทั้งสองฝ่ายให้ความสำคัญกับวัตถุมงคลเกินพอดีจนเบี่ยงเบนความสนใจจาก หลักคำสอน เป้าหมายการบวชบิณฑบาต ความเข้าใจในแก่นแท้ของการบวชเพื่อพ้นทุกข์ โดยมุ่งเน้นเพียงการสืบทอดประเพณี และวิกฤตเชิงระบบ การที่ปัจจัยนำเข้า (Input) บกพร่อง ประกอบกับกระบวนการ (Process) ที่ขาดการอบรมที่จริงจัง ส่งผลให้ผลผลิต (Output) และผลลัพธ์ (Outcome) ล้มเหลว ก่อให้เกิดภาวะการณ์ไม่เข้าใจหลักธรรมอย่างถูกต้องซึ่งเป็นปัญหาต่อเนื่องในระยะยาว

๒) ปัจจัยด้านการบริหาร

ปัจจัยด้านการบริหารเป็นวิกฤตเชิงโครงสร้างที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อประสิทธิภาพของสถาบันสงฆ์ จำแนกได้ ๔ กลุ่มหลัก ดังนี้ (๑) ระบบการทำงานและการตรวจสอบ ปัญหาจากระบบอุปถัมภ์ ทำให้การตรวจสอบไม่โปร่งใส เกิดการแก้ปัญหาแบบติดฉันทการกะ (เอาหน้ากลับไว้) เพื่อปกปิดความผิด ส่งผลให้กระบวนการลงโทษล่าช้า ไร้ประสิทธิภาพ และระเบียบปฏิบัติมีความล้าสมัย (๒) การบริหารทรัพยากรบุคคล ขาดการวางแผนเส้นทางความก้าวหน้า (Career Path) ทำให้บุคลากรขาดทักษะที่เหมาะสม ประกอบกับทัศนคติที่ยึดติดกับพรรคพวกมากกว่าความเจริญขององค์กร ส่งผลตามทฤษฎีเชิงระบบว่าเมื่อปัจจัยนำเข้า (Input) บกพร่อง กระบวนการ (Process) ย่อมขาดประสิทธิภาพ นำไปสู่ความล้มเหลวของผลลัพธ์ (Outcome) (๓) ความขัดแย้งและวิสัยทัศน์ การขาดเอกภาพภายในองค์กร นำไปสู่ความเห็นต่าง ส่งผลให้วิสัยทัศน์ไม่เป็นองค์กรรวมและขาดความพร้อมในการบริหารความเสี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลง (๔) การศึกษาและพัฒนา หลักสูตรขาดความสอดคล้องกับความต้องการของสังคม เนื่องจากขาดระบบการบริหารองค์กรที่เป็นธรรมและเป็นระบบมาตั้งแต่ต้น ทำให้กระบวนการพัฒนาบุคลากรไม่สามารถก้าวทันสภาวการณ์ปัจจุบัน สรุป ปัญหาด้านการบริหารเป็นวิกฤตเชิงระบบที่เชื่อมโยงกัน หากไม่ปฏิรูปตั้งแต่ระดับโครงสร้าง การคาดหวังผลผลิต (Output) หรือผลลัพธ์ (Outcome) ที่มีคุณภาพย่อมเป็นไปได้ยาก

๓) ปัจจัยด้านการศึกษา

ปัจจัยด้านการศึกษา ผู้วิจัยได้ค้นพบปัญหาที่เกี่ยวกับการศึกษา จากนักวิชาการผู้ให้ข้อมูลสำคัญปัญหานั้นมี ๑ กลุ่มใหญ่ คือ ปัจจัยร่วมทั้งภายในและภายนอก แต่แบ่งออกเป็น ๒ ประเด็น คือ เรื่องการสอนศีลธรรมในโรงเรียน และปัญหาเรื่องการสนับสนุนงานวิจัยทางพระพุทธศาสนา ที่ต้องจัดเข้าในกลุ่มนี้ เพราะว่าการสอนศีลธรรมในโรงเรียนไม่ได้มีเพียงพระที่เข้าไปสอนเท่านั้น แต่ครูสายสังคมศึกษาก็มีส่วนร่วมในการสอนวิชาที่เกี่ยวกับศาสนาด้วย ดังนั้น ปัญหาในส่วนนี้จึงเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับทั้ง

สองฝ่าย เพราะการสอนศีลธรรมในโรงเรียนนั้นบางครั้งมุ่งเน้นการสอบแข่งขันมากเกินไป ไม่สนใจเรื่องคุณภาพเชิงจริยธรรมที่จะเกิดกับตัวผู้เรียน ขาดความน่าสนใจ ไม่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง ในขณะเดียวกัน ปัญหาเรื่องงบประมาณในการสนับสนุนงานวิจัยที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ก็ไม่ได้รับการสนับสนุนเพียงพอ ทั้งนี้ก็รวมเรื่องของการเรียนรู้เพื่อการเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาด้วย จึงส่งผลให้อาจมีการขาดช่วงของการถ่ายทอดองค์ความรู้จากผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาไป เกิดสภาวะความไม่สืบเนื่องขึ้น และที่สำคัญคืองานวิจัยที่ไม่ได้รับการสนับสนุนมากเพียงพอ จึงเป็นงานที่ชิ้นหนึ่ง นำมาใช้ประโยชน์ไม่ได้จริง

๔) ปัจจัยด้านวัตถุ

ปัจจัยด้านวัตถุ เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายใน คือ พระตกอยู่ภายใต้กระแสวัตถุนิยม พาตนเองเข้าไปใช้ของหรูหราตามกระแสสังคม เช่น การใช้โทรศัพท์มือถือ การมียานพาหนะส่วนตัว ที่สร้างความ น่ากังวลให้กับสังคมในฐานะผู้ที่สังคมคาดหวังว่าจะเป็นบุคคลต้นแบบที่ละทิ้งความยึดถือเหล่านี้ได้ สิ่งที่เป็นปัญหาจริง ๆ ไม่ได้อยู่ที่ผู้ใช้ แต่ผู้ใช้มีความคิดเห็นอย่างไรกับสิ่งที่ใช้ นั่นเป็นสิ่งที่น่าสนใจ เพราะหากผู้ใช้ ใช้เพื่อความโอ้อวดฐานะทางสังคม ก็จะเข้าข่ายว่าเป็นผู้ที่ตกอยู่ภายใต้กระแสวัตถุนิยม ปัจจัยภายนอก ที่ผู้วิจัยค้นพบ คือ เรื่องผู้คนที่มีความคิดเห็นเปลี่ยนไป จากเดิมอาจมองวัดว่าสถานที่พึ่งทางใจ เหลือเพียงการมองว่าเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเท่านั้น หรือไปวัดเพื่อประโยชน์อย่างอื่น เช่น ไปเพราะกระแสการบริโภคนิยม และวัตถุนิยม เพราะคนส่วนใหญ่สนใจเรื่องความสำเร็จทางโลกมากกว่าทางธรรม เพื่อต้องการตอบสนองความต้องการทางวัตถุ และกระแสต่าง ๆ

๕) ปัจจัยด้านเทคโนโลยี

ปัจจัยด้านเทคโนโลยี ที่เป็นปัจจัยภายใน คือ การที่พระต้องการทันโลกตามกระแสวัตถุนิยม แต่ขาดการตระหนักรู้ในสถานะของตนเอง เหมือนอย่างปัจจัยด้านวัตถุ แต่ในส่วนนี้มุ่งเน้นให้เห็นว่าปัญหานั้นมาจากการใช้เทคโนโลยี เพราะมีเรื่องของการเผยแพร่ภาพผู้ใช้งานออกไปด้วย และภาพนั้นหากเป็นภาพที่ไม่เหมาะสม ก็อาจนำมาซึ่งปัญหาความเสื่อมศรัทธาจากผู้พบเห็น ปัจจัยภายนอก ปัญหาเรื่องโลกออนไลน์ที่เปลี่ยนความเชื่อของคนยุคใหม่ เพราะการสืบค้นข้อมูลได้จากโลกออนไลน์ ทำให้ผู้คนมีแนวโน้มที่จะปฏิเสธศาสนาที่ลือลือสเปก หรือมีกรอบข้อบังคับที่ตายตัว และปัจจัยร่วมทั้งภายในและภายนอก คือ เรื่องความบันเทิงที่ดึงดูดความสนใจไปจากธรรมะ เพราะปัญหานี้เกิดขึ้นได้ทั้งพระและฆราวาส ที่มีการใช้เทคโนโลยี เครื่องมือสื่อสาร และสิ่งเหล่านั้นได้สร้างความสนใจมากกว่าธรรมะ อาจส่งผลให้พระ และฆราวาส หันไปสนใจเรื่องภายนอกมากกว่าภายในใจของตน

๖) ปัจจัยด้านการเผยแพร่

ปัจจัยด้านการเผยแพร่ ที่ผู้วิจัยค้นพบ สามารถแบ่งออกได้ ๕ กลุ่ม คือ ปัจจัยด้านเนื้อหา ประกอบไปด้วย เนื้อหาที่ไม่ทันสมัย ไม่ตรงกับความต้องการของผู้ได้รับ ไม่มีการเชื่อมโยงกับชีวิตจริง และภาษาที่ใช้ในการสื่อสารเข้าใจยากจนเกินไป ต่อมาคือปัญหาด้านสื่อและการออกแบบ ประกอบไปด้วย สื่อที่ใช้มีคุณภาพต่ำ การออกแบบไม่น่าสนใจ ต่อมาคือปัญหาด้านบุคลากร ประกอบไปด้วย ปัญหาเรื่องการสื่อสารขาดความรู้ในการใช้เทคโนโลยี เพราะพัฒนาตัวเองไม่ทันยุค ขาดครูอาจารย์ที่มีคุณภาพในการถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างถูกต้อง ไม่สามารถตอบคำถามธรรมะได้ดีเท่าที่ควร ต่อมาปัญหา ด้านการจัดกิจกรรมและชุมชน ประกอบไปด้วย การเผยแพร่ธรรมะที่ไม่สนใจกลุ่มเป้าหมาย ทั้งกิจกรรมที่จัดขึ้นก็ไม่ตรงกับความต้องการของชุมชน ปัญหากลุ่มสุดท้าย คือ ด้านการบริหารจัดการ มีเรื่องของการมอบหมายงานไม่เหมาะสมกับความถนัด และขาดการประสานงานที่ดี

๗) ปัจจัยด้านการเงินของวัด

ปัจจัยด้านการเงินของวัด ผู้วิจัยค้นพบปัญหาในเรื่องการบริหารจัดการและบุคลากร ว่า คณะกรรมการของวัดเป็นคนของเจ้าอาวาส ดังนั้น การใช้จ่ายเงินของวัดจึงไม่มีการถ่วงดุลใด ๆ ส่งผลไปถึงเรื่องความโปร่งใสในการใช้เงิน รวมไปถึงการตรวจสอบด้วย นอกจากนี้ยังพบปัญหาเรื่องบุคลากรที่เข้ามาช่วยเหลืองานด้านการเงิน คือ มีการเข้ามาเพื่อหวังผลประโยชน์บางอย่าง ไม่มีความจริงใจ ส่งผลให้มีปัญหาต่อเนื่อง คือ เริ่มขาดแคลนบุคลากรในการช่วยงาน เพราะผู้จะเข้ามาทำหน้าที่เป็นจิตอาสาในลักษณะนี้หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ไวยาวัจกร ต้องมีเวลาเพื่อแบกรับภาระการดูแลเรื่องการเงินตลอด จึงขาดแคลนบุคลากรในการทำงานมีความต่อเนื่อง ทั้งผู้ที่สามารถเข้ามาดูแลได้ ก็ขาดการฝึกอบรมทั้งความรู้ด้านพระวินัย เพื่อความถูกต้องเหมาะสมในการดูแลพระ และวัด รวมไปถึงความรู้เฉพาะทาง ด้านการเงินด้วย นอกจากนี้ยังมีเรื่องการใช้ระบบบัญชีในทางที่ผิด เป็นช่องทางในการสร้าง ความไม่โปร่งใส เช่น การตั้งค่าระบบจาก ๑๐๐ ให้เหลือ ๑๐ ซึ่งผู้ที่มีความสามารถในเรื่องซอฟต์แวร์สามารถทำระบบเช่นนี้ได้

๘) ปัจจัยทางภาครัฐ

ผลกระทบจากการที่ภาครัฐเข้ามามีส่วนในการมอบตำแหน่งซึ่งเป็นสิ่งที่ควบคุมได้ยาก เพราะการได้รับตำแหน่งทางการปกครองส่งผลให้พระที่ไม่รู้เท่าทัน จนบางครั้งมีการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ไม่ตอบโจทย์ แต่ทำไปเพื่อสร้างผลงานให้เข้าตาผู้มีอำนาจในการแต่งตั้งตำแหน่ง

๙) ปัจจัยนอกศาสนา

ปรากฏการณ์ที่น่ากังวลคือการขยายตัวของกลุ่มอศาสนิก หรือผู้ที่ไม่นิยามตนเองว่านับถือศาสนาใดเลย นอกจากนี้ ยังพบการรวมกลุ่มของคนรุ่นใหม่ที่สร้างพื้นที่ความเชื่อเฉพาะตัว มีกิจกรรมสันทนาการกัน ซึ่งมีการนัดหมายทำกิจกรรมร่วมกัน ความเสรีทางความเชื่อ ทำให้พระพุทธศาสนาสูญเสียบทบาทการเป็นที่พึ่งหลักของสังคมไปสู่กลุ่มความเชื่อย่อย ๆ ที่ตอบโจทย์ได้มากกว่า

๒. วิธีการปรับตัวของพระพุทธศาสนาเพื่อให้พ้นวิกฤตในสังคมไทยปัจจุบัน

การรักษาพระพุทธศาสนาให้มั่นคงในสังคมไทย เป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง หัวข้อนี้เป็นข้อเสนอแนะและแนวทางแก้ไขจากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อเปลี่ยนวิกฤตให้เป็นโอกาส มีประสิทธิภาพ โดยแบ่งออกเป็น ๕ ประเด็นหลัก ดังนี้

๑) การปฏิรูปการปกครองและกระบวนการยุติธรรม

การปฏิรูปการปกครองและกระบวนการยุติธรรมทางศาสนาต้องมุ่งเน้นการนำพระธรรมวินัยกลับมาเป็นกลไกหลักในการชำระผู้ประพฤตินุติและไม่ว่าประนีประนอม โดยบูรณาการการบังคับใช้พระธรรมวินัยควบคู่ไปกับกฎหมายบ้านเมืองและกฎหมายอาญา รวมทั้งต้องยกระดับมาตรฐานการอุปสมบทตั้งแต่ต้นทางเพื่อคัดกรองบุคลากรให้มีคุณภาพ ในส่วนของกระบวนการยุติธรรม ควรมีการจัดตั้งศาลเฉพาะพระ ที่มีผู้เชี่ยวชาญทั้งด้านกฎหมายบ้านเมืองและข้อวัตรทางศาสนา เพื่อทำหน้าที่ไต่สวนและตัดสินความผิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้ เปรียบเสมือนระบบศาลทหารที่มี ความเฉพาะตัว สำหรับด้านการบริหารทรัพย์สินวัด ควรเปลี่ยนผ่านจากการให้พระสงฆ์เป็นผู้จัดการไปสู่การจัดตั้งคณะกรรมการบริหารทรัพย์สินที่ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านบัญชีมืออาชีพ เพื่อลดภาระของพระสงฆ์ในการจัดการงานฆราวาส ทำให้ท่านสามารถมุ่งเน้นการปฏิบัติศาสนกิจได้อย่างเต็มที่ โดยมุ่งหวังให้การบริหารจัดการแบบมืออาชีพนี้เป็นตัวช่วยสนับสนุนวัดให้มีความเป็นระเบียบและโปร่งใส มากกว่าจะเป็นการจับผิดในเชิงลบ

๒) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และระบบพี่เลี้ยง

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และระบบพี่เลี้ยงต้องมุ่งเน้นการรื้อฟื้นบทบาทอุปัชฌาย์และอาจารย์ ให้กลับมาทำหน้าที่ดูแลพระนวกะอย่างใกล้ชิดตลอด ๕ ปีแรกตามหลักพระวินัย เพื่อปรับสถานะผู้บวชใหม่ให้พร้อมด้วยศีลาจารวัตร โดยต้องกำหนดพันธกิจและมาตรฐานการกำกับดูแลที่ชัดเจน ทั้งภาคทฤษฎีและระบบพี่เลี้ยงแบบกัลยาณมิตร เพื่อสร้างความต่อเนื่องในการเรียนรู้และป้องกันพฤติกรรมเสื่อมเสีย ในด้านการบริหารบุคลากร คณะสงฆ์จำเป็นต้องจำแนกและสนับสนุนความเชี่ยวชาญเฉพาะทางสร้างระบบเส้นทางความก้าวหน้า (Career Path) ที่ชัดเจนเพื่อคัดกรองบุคลากรที่มีศักยภาพ ตลอดจนสร้างพื้นที่และเวทีที่เอื้อต่อการทำงาน เพื่อป้องกันปัญหาสมองไหลของพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสูงให้สามารถแสดงความสามารถเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวมได้ ทั้งนี้ การปฏิรูปบุคลากรควรมุ่งเน้นกระบวนการแตกตัวเชิงโดมิโน โดยบ่มเพาะพระสงฆ์คุณภาพให้เป็นบุคคลต้นแบบ แทนการฝึกอบรม แบบหวานแหว่ เพราะการสร้างพระที่มีศักยภาพสูงเพียงรูปเดียว สามารถขยายผลและดูแลพุทธบริษัทได้มากกว่าการผลิตเชิงปริมาณที่ขาดคุณภาพ นอกจากนี้ ยังต้องมุ่งเน้นการออกแบบหลักสูตรที่ประยุกต์ใช้พุทธจิตวิทยาเพื่อแก้ปัญหาชีวิตแก่กลุ่มวัยทำงานที่กำลังเผชิญสภาวะความเครียดในยุคปัจจุบัน

๓) การบริหารจัดการเชิงระบบและธรรมาภิบาลดิจิทัล

การบริหารจัดการเชิงระบบและธรรมาภิบาลดิจิทัลมุ่งเน้นการปฏิรูปวัดจากระบบปิด เป็นความโปร่งใส ที่พุทธศาสนิกชนสามารถตรวจสอบข้อมูลรายรับ-รายจ่ายได้จริง โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือหลักเพื่อลดข้อผิดพลาดจากตัวบุคคล ทั้งยังรองรับระบบ E-Donation ที่เอื้อต่อการลดหย่อนภาษี ซึ่งช่วยสร้างความมั่นใจและดึงดูดคนรุ่นใหม่ให้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ภายใต้หลักการ ความศักดิ์สิทธิ์ของเงินแผ่นดินที่ทุกสภาก่อตั้งต้องสามารถอธิบายที่มาที่ไปได้ตามกฎหมาย ในด้าน การปกครองคณะสงฆ์ควรมีการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานเดียวกันเพื่อรีเช็ก (Re-check) พระสงฆ์ทุกรูปอย่างสม่ำเสมอ โดยเปลี่ยนจากหลักการกว้าง ๆ ไปสู่คู่มือปฏิบัติ (How-to) ที่ละเอียดชัดเจน รวมถึง การสร้างระบบรับเรื่องร้องเรียนที่มีประสิทธิภาพเพื่อจัดการปัญหาความไม่โปร่งใสได้ทัน ทั้งนี้ ผู้ปกครองสงฆ์จะต้องละทิ้งการเพิกเฉย (Ignore) และสร้างวัฒนธรรมความรับผิดชอบร่วมกันที่เข้มแข็ง โดยต้องกล้าดำเนินการ (Take action) เมื่อพบเห็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมโดยไม่แบ่งแยกพื้นที่วัด เพื่อรักษา ความศรัทธาและความน่าเชื่อถือขององค์กรในสายตาพุทธบริษัท

๔) การปฏิรูปการศึกษาและพัฒนาจิตใจ

การปฏิรูปการศึกษาและพัฒนาจิตใจต้องยึดถือไตรสิกขา เป็นแก่นแท้ที่ไม่เปลี่ยนแปลง คู่ไปกับ การปรับปรุงเปลือก หรือรูปแบบการนำเสนอให้ทันสมัยและใช้งานได้โดยมุ่งเน้นการประยุกต์ใช้หลักธรรมอย่างสติปัญญา ๔ เพื่อบรรเทาปัญหาสุขภาพจิต เช่น ความเครียดและโรควิตกกังวล ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญในยุคปัจจุบัน ทั้งนี้ การสอนธรรมะต้องก้าวข้ามเพียงการบอกหัวข้อไปสู่การอธิบาย เจิงกระบวนการ (How-to) ที่ละเอียดชัดเจน เช่น การถอดรหัสหลักสัมมาวาทยามะ ให้เป็นขั้นตอน ๕ ประการ ได้แก่ การปลูกความพอใจ การปรารถนาความเพียร การลงมือทำจริง การประคับประคองจิต และการทำอย่างต่อเนื่อง เพื่อตอบโจทย์คนรุ่นใหม่ที่ต้องการเหตุผลและตรรกะพิสูจน์ได้ นอกจากนี้ การศึกษาพระพุทธศาสนายังต้องวางอยู่บนกระบวนการเชิงระบบที่ชัดเจน ตั้งแต่การวิเคราะห์ปัจจัยนำเข้า (Input) ที่ถูกต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ (Process) เพื่อให้ได้ผลผลิต (Output) เป็นบุคลากรที่มีคุณภาพ อันจะนำไปสู่ผลลัพธ์ (Outcome) และผลกระทบ (Impact) เชิงบวกต่อสังคม โดยมีปัจจัยสนับสนุน (Factor) เป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญ เพื่อให้พระพุทธศาสนาเป็นองค์ความรู้ที่จับต้องได้และสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือช่วยชีวิตมนุษย์ให้พ้นจากวิกฤตได้อย่างแท้จริง

๕) การสร้างพันธกิจทางสังคมและชุมชนสัมพันธ์

การสร้างพันธกิจทางสังคมผ่านการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ธรรมะในชุมชน ที่ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ปลอดภัยและที่พึ่งสำหรับกลุ่มเปราะบาง โดยประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ เป็นหัวใจในการขับเคลื่อน และใช้สังคหวัตถุ ๔ เป็นเครื่องมือสร้างความสัมพันธ์ผ่านการให้ การสื่อสารด้วยปิยวาจา

การบำเพ็ญประโยชน์ และการวางตัวเข้าถึงง่าย ทั้งนี้ วัดต้องเปลี่ยนผ่านจากการทำงานแบบแยกส่วนไปสู่ การบูรณาการข้อมูลเพื่อแก้ไขปัญหาจริงของพื้นที่ อาทิ ความยากจนหรือยาเสพติด โดยสร้างเครือข่าย ความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ อาทิ โรงเรียนและองค์กรท้องถิ่นเพื่อดึงทักษะชาวบ้านมาสนับสนุน งานบริหารจัดการและสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของร่วมกัน ในระดับนโยบาย ควรมีการจัดตั้งหน่วยงานกลาง ด้านสังคมสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ โดยนำโมเดลความสำเร็จอย่างมูลนิธิมาปรับใช้ เพื่อให้การช่วยเหลือ ในยามวิกฤตเป็นไปอย่างเป็นระบบและเสมอภาค ลดความเหลื่อมล้ำระหว่างวัดรวยและวัดจน อีกทั้ง ยังเป็นการแสดงบทบาทที่จับต้องได้ในสายตาคนรุ่นใหม่ โดยการนำหลักธรรมมาเป็นฐานในการบริหารจัดการชีวิตผู้ด้อยโอกาสผ่านหลักเมตตาธรรม ที่ครอบคลุมทั้งมโนกรรม วาจากรรม และกายกรรม เพื่อให้ องค์กรสงฆ์สามารถดำรงบทบาทเป็นที่พึ่งทางใจและกลไกพัฒนาสังคมไทยได้

๓. แนวทางการปรับตัวของพระพุทธศาสนาเพื่อให้พ้นวิกฤตในสังคมไทยปัจจุบัน

แนวทางการปรับตัวของพระพุทธศาสนาเพื่อให้พ้นวิกฤตในสังคมไทยปัจจุบันนั้น ผู้วิจัยได้นำ ปัจจัยที่นำไปสู่วิกฤตของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบันที่ค้นพบ พร้อมทั้งนำวิธีการปรับตัวของ พระพุทธศาสนาเพื่อให้พ้นวิกฤตในสังคมไทยปัจจุบันที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์สังเคราะห์ ข้อมูล เพื่อนำปัญหาที่ได้รับไปจัดเข้ากลุ่มวิธีการแก้ปัญหา พร้อมทั้งนำแนวทางที่ได้รับจากผู้ทรงคุณวุฒิ มาพรรณนาขยายความเพิ่มเติม อีกทั้งยังวิเคราะห์ข้อมูลในวิธีการปรับตัวที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิอีกว่า มีกลไกหรือเครื่องมือใด ที่ส่งเสริมเพื่อให้แนวทางนั้นๆ ให้ความเป็นไปได้ โดยแบ่งเป็น ๕ แนวทาง ดังต่อไปนี้

๑) แนวทางการปรับตัวที่ ๑

การใช้พระธรรมวินัยเป็นเครื่องมือเชิงรุกเพื่อกำจัดผู้ประพฤติตนเป็นพระทุศีลหรืออาศัย ผ้าเหลืองแสวงหาผลประโยชน์ โดยยึดในแก่นกลางคือไตรสิกขาและอริยมรรคมีองค์ ๘ พร้อมทั้งสร้าง ความเป็นธรรมในการปกครองด้วยการบังคับใช้สิกขาบทอย่างเคร่งครัดโดยปราศจากการประนีประนอม เพื่อป้องกันปัญหาตั้งแต่ต้นทาง คณะสงฆ์ต้องยกระดับมาตรฐานการอุปสมบทด้วยการตรวจสอบประวัติ อย่างเข้มงวด ทั้งยังเสนอให้มีการจัดตั้งศาลสงฆ์เฉพาะทางเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการวินิจฉัย อธิกรณ์ แทนที่การระงับอธิกรณ์แบบเดิมวัดถาวรกะที่มักถูกใช้เพื่อปกปิดความผิดและช่วยเหลือพวกพ้อง พร้อมปรับปรุงกลไกการไต่สวนและลงโทษให้มีความโปร่งใสและตรวจสอบได้ นอกจากนี้ ต้องปฏิรูป โครงสร้างการบริหารจัดการด้วยการยกเลิกอคติในสายปกครองเพื่อเปิดโอกาสให้บุคลากรที่มีศักยภาพ เข้ามาทำงาน และปฏิรูปการบริหารทรัพยากรด้วยการดึงฆราวาสมืออาชีพด้านบัญชีและการเงินเข้ามาเป็น คณะกรรมการ เพื่อสร้างระบบถ่วงดุลอำนาจ ป้องกันการเกิดกลุ่มอิทธิพล และรักษาความเจริญขององค์กร เป็นที่ตั้ง โดยปราศจากผลประโยชน์ทับซ้อน

๒) แนวทางการปรับตัวที่ ๒

การฟื้นฟูระบบนิเวศ ๕ ปี โดยให้ความสำคัญกับบทบาทของอุปัชฌาย์และอาจารย์ในการอบรมพร่ำสอนสัทธืวิหาริกและอันเตวาสิกอย่างใกล้ชิดตามพระวินัยปิฎก เพื่อกำกับดูแลมิให้เกิดพฤติกรรมเสื่อมเสีย และเปลี่ยนผ่านจากการบวชตามประเพณี เป็นการบวชเพื่อความปลอดภัยผ่านระบบที่เสี่ยงรวมถึงการวางแผนเส้นทางความก้าวหน้า (Career Path) ที่มีมาตรฐานเพื่อคัดกรองบุคลากรที่มีความสามารถเข้าสู่ตำแหน่ง พร้อมทั้งสร้างพื้นที่และเวทีที่เอื้อต่อการทำงาน เพื่อป้องกันปัญหาสมองไหลของพระสงฆ์ผู้มีความรู้ระดับสูง ทั้งนี้ การปฏิรูปบุคลากรควรมุ่งเน้นกระบวนการแตกตัวเชิงโดมิโน โดยคัดกรองและบ่มเพาะพระสงฆ์ที่มีศักยภาพให้เป็นบุคลากรต้นแบบที่มีคุณภาพ แทนการฝึกอบรมแบบหวานแหว่ เพราะพระสงฆ์ที่มีศักยภาพสูงเพียงรูปเดียวสามารถขยายผล สร้างแรงบันดาลใจ และดูแลพุทธบริษัทได้ในวงกว้าง ซึ่งเป็นกลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพสูงสุดในการขับเคลื่อนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๓) แนวทางการปรับตัวที่ ๓

การเปลี่ยนระบบการเงินของวัดจากระบบปิด เป็นความโปร่งใสที่คนทั่วไปเข้าถึงและตรวจสอบได้ โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาลดข้อผิดพลาดจากตัวบุคคล พร้อมบูรณาการระบบ (E-Donation) เพื่อรองรับสิทธิประโยชน์ทางภาษีแก่พุทธศาสนิกชน โดยยึดถือหลักการความศักดิ์สิทธิ์ของเงินแผ่นดินที่ต้องมีระบบการจัดเก็บและรายงานที่มาที่ไปอย่างเข้มงวด นอกจากนี้ ต้องมีการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานเดียวกันเพื่อใช้รีเช็ก (Re-check) พระสงฆ์ทุกรูปอย่างสม่ำเสมอ โดยแปลงหลักการบริหารงานให้เป็นคู่มือปฏิบัติ (How-to) ที่ละเอียดชัดเจน รวมถึงการพัฒนาระบบรับเรื่องร้องเรียนที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้ปกครองสงฆ์ต้องไม่เพิกเฉยต่อความผิดพลาดและต้องกล้าดำเนินการ (Take action) ทันทีที่พบสิ่งไม่เหมาะสม การสร้างระบบที่เข้มแข็งในลักษณะเชิงรุกนี้จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการรักษาศรัทธาของประชาชนและป้องกันปัญหาได้ตั้งแต่ต้นเหตุแทนการตามแก้ปัญหาที่ปลายทาง

๔) แนวทางการปรับตัวที่ ๔

การรักษาแก่นคือ ไตรสิกขา ซึ่งเป็นมาตรฐานสากลที่ไม่เปลี่ยนแปลง ควบคู่ไปกับการปรับปรุงเปลือกหรือรูปแบบการนำเสนอให้ทันสมัย โดยต้องอาศัยการอธิบายธรรมะเชิงลึกที่ตอบโจทย์ ความต้องการเหตุผลและตรรกะของคนรุ่นใหม่ เช่น การขยายความหลักสัมมาวาจาให้เป็นขั้นตอนและปฏิบัติได้จริง ทั้งนี้ องค์กรสงฆ์ควรปรับเปลี่ยนสู่การทำงานเชิงรุกเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ให้ตรงกับความคาดหวังของสังคม โดยใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสำคัญในการเผยแผ่ผ่านรูปแบบที่เข้าถึงง่าย อาทิ Podcast หรือสื่อวิดีโอสั้น แต่ต้องมาพร้อมกับสติ และการตระหนักรู้ในกรอบจริยธรรม เพื่อไม่ให้เกิดการใช้สื่อส่งผลกระทบ ต่อสมณสาธูปหรือกลายเป็นเครื่องมือที่สร้างความเสื่อมศรัทธาเสียเอง ดังนั้น การเข้าหาคนรุ่นใหม่จึงต้องตั้งอยู่บนความสมดุลระหว่างการรักษาความถูกต้องตามพระธรรมวินัยกับการใช้นวัตกรรมทางสื่อสารให้ทันสภาวะการณ์ของโลกยุคดิจิทัล

๕) แนวทางการปรับตัวที่ ๕

การปฏิรูปจากภายในเพื่อแก้ปัญหาความถดถอยทางจิตสำนึก โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน โดยเปลี่ยนจากสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์ เป็นศูนย์การเรียนรู้ธรรมะที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาจริงในชุมชน ผ่านกระบวนการสำรวจความต้องการเพื่อออกแบบกิจกรรมที่สร้างความรู้สึกร่วมกัน รวมถึงการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาและองค์กรท้องถิ่นเพื่อเปลี่ยนวัดให้เป็นพื้นที่ปลอดภัยทางสังคมสำหรับทุกวัย ด้านโครงสร้างการทำงานควรปฏิรูปการสังคมสงเคราะห์ให้เป็นระบบส่วนกลาง โดยใช้โมเดลองค์กรต้นแบบอย่างมูลนิธิฉือจี้มาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตบนฐานหลักธรรมอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ วัดควรเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างความมั่นคงทางชีวิตและลดหนี้สินให้แก่คนในชุมชน โดยก้าวข้ามกรอบแนวคิดเดิมที่เน้น การดึงคนเข้าวัด เป็นการนำธรรมะสู่ชีวิตมนุษย์ผ่านกิจกรรมที่สามารถบูรณาการเข้ากับวิถีโลกสมัยใหม่ได้ สำหรับการรับมือกับคนรุ่นใหม่ คณะสงฆ์จำเป็นต้องปรับรูปแบบการเผยแผ่โดยนำเสนอหลักธรรมที่สอดคล้องกับระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์และการใช้เหตุผลพิสูจน์ เปลี่ยนผ่านจากการเทศนาทางเดียวเป็นการเสวนาแบบถาม-ตอบที่เปิดกว้างต่อการสะท้อนปัญหาจริง ตลอดจนการแสดงบทบาทเป็นผู้สร้างสันติภาพในการแก้ปัญหาความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง เพื่อให้พระพุทธศาสนาเป็นองค์ความรู้ที่จับต้องได้และตอบโจทย์วิถีชีวิตคนยุคใหม่ได้อย่างแท้จริง

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง “แนวทางการปรับตัวของพระพุทธศาสนาเพื่อฟื้นวิกฤตในสังคมไทยปัจจุบัน” สอดคล้องกับแนวคิดของพระไพศาล วิสาโล^๕ และงานวิจัยของพระคำพล แก้วพิลา และ กิตติพงศ์ สุวรรณวงศ์^๖ ที่ชี้ให้เห็นถึงความเสื่อมของคณะสงฆ์จากปัจจัยภายในและภายนอก โดยเสนอ แนวทางการฟื้นฟูเชิงระบบที่บูรณาการทั้งตัวบุคคล องค์กร และนโยบายให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สอดคล้องกับแนวทางของ Thongchan Vilaiphone และคณะ^๗ รวมถึงพระวีรศักดิ์ ฐิตโสภณ^๘ ที่เน้นย้ำว่าทรัพยากร

^๕ พระไพศาล วิสาโล, พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๕๒), หน้า ๑-๓๖๘.

^๖ พระคำพล แก้วพิลา, กิตติพงศ์ สุวรรณวงศ์, “การวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางฟื้นฟูวงการพระพุทธศาสนาไทยตามหลักพุทธธรรมร่วมสมัย”, วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๖ (พฤศจิกายน - ธันวาคม ๒๕๖๘): ๑๑๖๒-๑๑๗๒.

^๗ Thongchan Vilaiphone, รวีโรจน์ ศรีคำภา, พระสมุห์อนุสรณ์ กิตติวัฒน์, “การปรับตัวสู่ความปกติใหม่ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วารสาร มจร โภคัยปริทรรศน์, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๖) : ๑๓-๒๓.

^๘ พระวีรศักดิ์ ฐิตโสภณ, “ศึกษาวิเคราะห์การปรับตัวของพุทธศาสนิกเถรวาทในประเทศไทยยุคปัจจุบัน”, วารสารพุทธมณฑล ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๘) : ๑๙-๒๘.

มนุษย์ คือปัจจัยชี้ขาด โดยพระสงฆ์ต้องรักษาสมณสาธูปและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดควบคู่ไปกับการพัฒนาองค์ความรู้สมัยใหม่และบทบาททางสังคม ส่วนในประเด็นการปรับตัวสู่โลกดิจิทัลนั้น กนกวรรณ ปรีดีเปรม^๙ ยืนยันว่าเทคโนโลยีไม่ใช่เพียงเครื่องมือแต่เป็นสภาพแวดล้อมใหม่ที่พระพุทธศาสนาต้องปฏิสัมพันธ์ด้วยอย่างเท่าทัน เช่นเดียวกับงานวิจัยของพระมหาเอกพล ชุตินธโร และไพรินทร์ ฦ วันนา^{๑๐} และพระครูวินัยธรวุฒิไกร อภิรักษ์ และคณะ^{๑๑} ที่ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการเผยแผ่เชิงรุกด้วยสื่อสมัยใหม่บนพื้นฐานของความถูกต้องตามพระธรรมวินัย นอกจากนี้ วรัญญา กุลวราภรณ์ และสมสุข หินวิมาน^{๑๒} ได้เสนอแนะว่าวัดต้องปรับบทบาทเป็นสื่อสถานที่ผ่านกลยุทธ์การสื่อสารเชิงรุกและการเปิดพื้นที่ให้ชุมชนและคนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมเพื่อฟื้นฟูศรัทธาให้กลับมามีความสำคัญในสังคมร่วมสมัยอย่างยั่งยืน

^๙ กนกวรรณ ปรีดีเปรม, “พระพุทธศาสนากับการดำเนินชีวิตในยุคดิจิทัล: การปรับตัวและความท้าทาย”, *วารสารพุทธจิตวิทยา*, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๖๗) : ๗๑๑-๗๒๒.

^{๑๐} พระมหาเอกพล ชุตินธโร (มุลโลก), และไพรินทร์ ฦ วันนา, “การเปลี่ยนแปลงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในยุค New Normal”, *วารสาร มจร.ทริภุชชัยปริทรรศน์*, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๖๗) : ๔๓๗-๔๔๖.

^{๑๑} พระครูวินัยธรวุฒิไกร อภิรักษ์, พระณัฐวุฒิ พันทะลี, พระครูใบฎีกาเดชา นามวงษา, อานันท์ กรมน้อย, “การปรับตัวและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมยุคดิจิทัล”, *วารสารวิชาการพระพุทธศาสนาเขตลุ่มแม่น้ำโขง*, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ ประจำเดือน มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๗ : ๓๓-๔๕.

^{๑๒} วรัญญา กุลวราภรณ์, สมสุข หินวิมาน, “กลยุทธ์การสื่อสารในการปรับตัวของสถาบันศาสนากรณีศึกษา วัดปราสาท จังหวัดนนทบุรี”, *วารสารนิเทศสยามปริทัศน์*, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๕) : ๓๓-๔๔.

องค์ความรู้ใหม่

บรรณานุกรม

กนกวรรณ ปรีดีเปรม. “พระพุทธศาสนากับการดำเนินชีวิตในยุคดิจิทัล: การปรับตัวและ ความท้าทาย”.

วารสารพุทธจิตวิทยา. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๖๗) : ๗๑๑-๗๒๒.

พระครูวินัยธรวิภาส อภิรักษ์, พระณัฐวุฒิ พันทะลี, พระครูใบฎีกาเดชา นามวงษา, อานันท์ กรมน้อย.

“การปรับตัวและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมยุคดิจิทัล”. วารสารวิชาการ

พระพุทธศาสนาเขตลุ่มแม่น้ำโขง. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ ประจำเดือน มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๗:

๓๓-๔๕.

พระคำพล แก้วพิลา, กิตติพงศ์ สุวรรณวงศ์. “การวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางฟื้นฟูพระพุทธศาสนาไทยตามหลักพุทธธรรมร่วมสมัย”. วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่.

ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๖ (พฤศจิกายน - ธันวาคม ๒๕๖๘) : ๑๑๖๒-๑๑๗๒.

พระไพศาล วิสาโล. พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ-

มหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง. ๒๕๕๒.

พระมหาเอกพล ชุตินธโร (มูลโลก), และไพรินทร์ ณ เวินนา. “การเปลี่ยนแปลงการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ของพระสงฆ์ในยุค New Normal”. วารสาร มจร.ทริภุชชัยปริทรรศน์. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒

(เมษายน - มิถุนายน ๒๕๖๗) : ๔๓๗-๔๔๖.

พระวีระศักดิ์ จิตโสภโณ. “ศึกษาวิเคราะห์การปรับตัวของพุทธศาสนิกายเถรวาทในประเทศไทย

ยุคปัจจุบัน”. วารสารพุทธมคค์ ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียน วัดอาวุธวิกสิตาราม. ปีที่

๑๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๘) : ๑๙-๒๘.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ-

มหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

วรัญญา กุลวรารณ, สมสุข หินวิมาน. “กลยุทธ์การสื่อสารในการปรับตัวของสถาบันศาสนากรณีศึกษา

วัดปราสาท จังหวัดนนทบุรี”. วารสารนิเทศสยามปริทัศน์. ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม -

มิถุนายน ๒๕๖๕) : ๓๓-๔๔.

Thongchan Vilaiphone, รวีโรจน์ ศรีคำภา, พระสมุห์อนุสรณ์ กิตติวัฒน์. “การปรับตัวสู่ความปกติใหม่

ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. วารสาร มจร โกศัยปริทรรศน์. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓

(กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๖) : ๑๓-๒๓.

ทีมข่าวเฉพาะกิจ. ๑๓ พระผู้ใหญ่ “สีก” พัวพันสีกากอล์ฟ “ชั้นเทพ” มากสุด ๖ รูป. [ออนไลน์].

แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th/news/society/2871345> [๑๙ กรกฎาคม ๒๕๖๘].

เสียม! รวบเจ้าอาวาสวัดตั้งชัยนาท- ๒ พระลูกวัด มั่วเสพยาคาภิ คั่นเจอบ้าเพียบ. [ออนไลน์].

แหล่งที่มา: <https://ch3plus.com/news/social/morning/450567> [๒๙ ตุลาคม ๒๕๖๘].